

Wojciech Misztal

Chrystus, Kościół i Uczta Nowego Przymierza w świetle 1 Kor 11, 23-26

Kieleckie Studia Teologiczne 5, 93-106

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Misztal – PAT Kraków

CHRYSTUS, KOŚCIÓŁ I UCZTA NOWEGO PRZYMIERZA W ŚWIETLE 1 KOR 11, 23-26

W Liście apostołskim *Mane nobiscum Domine* (7 X 2004 r.), w związku z Rokiem Eucharystii (październik 2004 r. – październik 2005 r.), sługa Boży Jan Paweł II m.in. wyznaczył pewne zadania: „W tej perspektywie można realizować liczne inicjatywy, według rozeznania Pasterzy Kościołów lokalnych. *Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów* zadba o dostarczenie w tym względzie stosownych wskazań i propozycji”¹. Już 15 października tego samego roku wyżej wymieniona Kongregacja wydała instrukcję pt. *Rok Eucharystii. Wskazania i propozycje*². Poczesne miejsce zajmuje w niej zagadnienie duchowości eucharystycznej (np. nr 4; 20-31). Jak przypomina np. *Rok Eucharystii. Wskazania i propozycje* 21, do istoty tej ostatniej należy wsłuchiwanie się w słowo Boże. Jednym z najważniejszych tekstów biblijnych – tekstów mających za zadanie pozytywnie kształtować ludzkie uczestnictwo w Wieczery Pańskiej – będzie 1 Kor 11, 23-26. Według 1 Kor 11, 27n stawką takiej formacji duchowej jest życie, pomyślność człowieka (zob. też np. J 6, 26-71).

Do zawartego w 1 Kor 11, 23-26 przesłania o Eucharystii i uczestnictwie w niej można podejść na wiele uzasadnionych sposobów. W każdym razie do ważniejszych zagadnień należą następujące: (1) Chrystus zmartwychwstały i Eucharystia, (2) Trójca Święta i Wieczera Pańska, (3) Eucharystia i uczestnictwo Kościoła w całym misterium paschalnym Chrystusa³, (4) „dla świata” chrześcijańskiej Eucharystii.

---

¹ Jan Paweł II, List apostołski *Mane nobiscum Domine* 29, „L’Osservatore Romano”, wyd. polskie, 1 (2005), s. 11.

² Tekst jest dostępny m.in. na stronie www *Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski* (w tłumaczeniu ks. S. Czerwika).

³ Np. wg Rz 6, 1n i Kol 2, 12n chrześcijanie mają udział w tym misterium przez chrzest.

1. Chrystus Eucharystii: zmartwychwstały Pan

Już (bycie pierwszym, bycie początkiem nie wyczerpują się w tym przypadku w ważnym przecież aspekcie chronologicznym) przekazy nowotestamentalne (jako Objawienie dane przez Boga oraz jako świadectwo o związanej i współdziałającej z nim – nie zaś przeciwstawnej – ludzkiej refleksji, wierze, pobożności) wskazują na Chrystusa jako Tego, bez którego nie ma Eucharystii chrześcijańskiej. Należące do samej istoty słów ustanowienia zapowiedzi męki i śmierci Chrystusa oraz wyjaśnienia o zbawczych okolicznościach i charakterze tego misterium są pod tym względem jednoznaczne (11, 23n; np. Mt 26, 26n). Apostoł Paweł, jako świadek, depozytariusz i przekaziciel takiej właśnie duchowości (por. „otrzymałem”, „wam przekazałem” w 11, 23), o sprawowanych przez chrześcijan Eucharystiach napisze wręcz: *ilekroć bowiem spożycie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pańską głosicie* (11, 26); w tym samym kierunku prowadzą np. Ewangelie kanoniczne (np. Mk 14, 22n). Ostatnia Wieczerza, każda Eucharystia chrześcijańska wskazują na Chrystusa w Jego ofierze krzyżowej i jednoczą z Nim właśnie w tej Jego ofierze, w jej owocach. By o tym mówić (jak przypomina się już od dawna), w 1 Kor 11, 25 św. Paweł za samym Chrystusem i za Kościołem sięga po termin *ἀνάμνησις* – pamiątka. W tym znaczeniu Eucharystia jest **pamiątką** misterium paschalnego: *Czyńcie to, ile razy pić będziecie, na moją pamiątkę* (11, 25)⁴. Paweł z Tarsu jest świadomy i chce przekazać taką duchowość, wg której zbawienie przychodzi przez krzyż Chrystusa, przez Chrystusa, który ofiarowuje się z miłości bezinteresownej (gr. ἀγάπη). *Przekazałem wam na początku to, co przejąłem: że Chrystus umarł – zgodnie z Pismem – za nasze grzechy* (15, 3). *...miłość Chrystusa przynagla nas, pomnych na to, że... Jeden umarł za wszystkich* (2 Kor 5, 14). Tak wielki dar przekracza jednak granice nawet śmierci. Człowiek zostaje tak obdarowany, by mógł żyć w całej pełni (np. 15, 42-45; Rz 6, 4n).

Pisząc w (najprawdopodobniej nie będącym całkowicie autorstwa św. Pawła, lecz w dużej mierze przejętym z Tradycji, a skoro tak to mamy do czynienia z przesłaniem właściwym nie tylko Kościołom Pawłowym)⁵ 11, 23-26 o Eucharystii, Apostoł znamiennie często wymienia Chrystusa. Koncentruje uwagę na Nim i na Jego działaniu. Chrystus ofiary paschalnej (czyli poniżony, cierpiący, Jezus Krzyża i śmierci) z tego krótkiego tekstu jest bardzo aktywny. Powierza Apostołowi (a wcześniej Kościołowi) przesłanie o Eucharystii

⁴ Zob. np. P. Benoit, *Eucharistie*, w: *Vocabulaire de théologie biblique*, Publié sous la direction de X. Léon-Dufour etc., deuxième édition révisé et augmentée, Paris 1971, kol. 404n.

⁵ Por. W. S. Campbell, *Covenant and New Covenant*, w: *Dictionary of Paul and His Letters*, ed. G. F. Hawthorne etc., Downers Grove – Leicester 1993, s. 179n.

i samą Eucharystię: *otrzymałem od Pana to, co wam przekazałem* (11, 23). To On jest podmiotem działania: *wziął chleb* (11, 23); *dzięki uczyniwszy połamał* (11, 24); *powiedział* (11, 24); *To jest Ciało moje za was [wydane]* (11, 24); *Czyńcie to na moją pamiątkę* (11, 24); *skończywszy wieczerę* (11, 25); *wziął kielich* (11, 25); *mówiąc* (11, 25); *Ten kielich jest Nowym Przymierzem we Krwi mojej* (11, 25); *Czyńcie to, ile razy pić będziecie, na moją pamiątkę* (11, 25). Do tego dochodzi zapowiedź [On] *przyjdzie* (11, 26), która przecież pozostaje w ścisłym związku ze zbawczym misterium Eucharystii i z ostateczną realizacją dzieła stworzenia – zbawienia, czyli w pewnym sensie z ludzkiego punktu widzenia z najważniejszym, najszcześniejszym wydarzeniem dziejów.

By jednak wskazać na Niego jako na podmiot zbawczego działania, nie pojawiają się takie słowa, jak np. „Ukrzyżowany” (św. Paweł je zna i korzysta z nich; zob. m.in. 1, 23; 2, 2). Apostoł natomiast aż trzy razy powtarza słowo „Pan” (gr. κύριος), z czego jeden raz jako „Pan Jezus”. Chrystus jako Ten, który dopełnia misterium paschalne, jako Ten, który przekazał Eucharystię swym wyznawcom i cały czas samemu w niej dla ich dobra działa (jest ona przecież z Jego woli Jego pamiątka), zostaje określony jako „Pan”: *otrzymałem od Pana* (11, 23), *Pan Jezus tej nocy, kiedy został wydany, wziął chleb* (11, 23), *śmierć Pana głosicie, aż przyjdzie* (11, 26).

Tytuł „Pan” należy do najważniejszych, jeśli chodzi o chrześcijańskie doświadczenie i rozumienie, kim jest Jezus z Nazaretu i czym jest dzieło stworzenia – zbawienia (a tym samym samo chrześcijaństwo, np. wraz ze swymi obrzędami). 11, 23-26 należy do tych tekstów biblijnych, które dotyczą liturgii, chrześcijańskiej modlitwy wspólnej. Jako taki stanowi część większego zbioru, w skład którego w Pierwszym Liście do Koryntian wchodzi m.in. rozdziały 12–14. Znana jest sprawdzona zasada, że Pismo Święte najlepiej wyjaśnia właśnie Pismo Święte. Można też analogicznie powiedzieć, że najlepszym komentarzem do liturgii jest właśnie sama liturgia. Do najbardziej znanych fragmentów liturgicznych z *Corpus Paulinum* należy Flp 2, 6-11, gdzie zdaniem wielu badaczy Apostoł przytacza (mamy analogię z 1 Kor 11, 23n), może z jakimiś modyfikacjami, hymn starochrześcijański, z jakim spotkał się w jednej ze wspólnot wyznawców Chrystusa⁶. W takim razie modlitwa została więc wyniesiona do godności słowa Bożego (o czymś analogicznym trzeba mówić w przypadku psalmów ze Starego Testamentu). Modlitewne Flp 2, 6-11 dostarcza ważnych informacji, jeśli chodzi o tytuł „Pan”, gdy jest on stosowany do Chrystusa. W dużej mierze dotyczy ono też Chrystusowego misterium paschalnego: trudno byłoby zanegować, że osoba Chrystusa i misterium wielkanocne łączą Flp 2, 6-11 z Eucharystią. Hymn z Flp 2, 6-11 przedstawia uniżenie i wywyższenie Chrystusa jako jedno jedyne wydarzenie zbawcze. Uniżenie

---

⁶ Zob. J. L. Wu, *Liturgical Elements*, w: *Dictionary of Paul and His Letters*, ed. G. F. Hawthorne etc., Downers Grove – Leicester 1993, s. 557n.

rozpoczyna się wraz z Wcieleniem (uniżenie, będąc zbawczym, nie stanowi jednakże samego początku, w. 6 mówi o preegzystencji i to o charakterze boskim; por. 1 Kor 8, 6), rozciąga się na ziemskie życie Chrystusa i osiąga swe maksimum w pierwszej części Jego misterium paschalnego, gdzie (trzymając się litery omawianego tekstu) ostatnim etapem jest śmierć krzyżowa (ww. 6-8). Z kolei wielkanocne wywyższenie Chrystusa zostało oddane następująco: *Dlatego też Bóg Go nad wszystko wywyższył i darował Mu imię ponad wszelkie imię, / aby na imię Jezusa zgięło się każde kolano istot niebieskich i ziemskich i podziemnych. / I aby wszelki język wyznał, że Jezus Chrystus jest Panem – ku chwale Boga Ojca* (ww. 9-11).

Przytoczony tekst należy do tych fragmentów Nowego Testamentu, które dostarczają argumentacji dla następującego rozumowania. Odniesiony do Chrystusa tytuł „Pan” wskazuje na Jego godność boską, chwalebny stan wywyższenia także w człowieczeństwie poprzez zmartwychwstanie, wskazuje, że nadal skutecznie działa On na rzecz potrzebujących zbawienia⁷. Jeśli rozumowanie to jest słuszne, to posiada ono podstawowe znaczenie także dla uczestnictwa w Eucharystii i spotkania z Chrystusem, który ją ustanowił i powierzył swemu Kościołowi, dla zrozumienia Jego zamiarów i działania (przynajmniej aż po Jego przyjście w chwale dla dopełnienia dzieła stworzenia – zbawienia; zob. 1 Kor 8, 6). Nie ma zbawienia bez krzyża Chrystusowego, nie ma też zbawienia bez Jego zmartwychwstania (zob. np. 1 Kor 15, 12n)⁸. Także zmartwychwstanie Chrystusa nadaje Eucharystii decydujące zbawcze cechy charakterystyczne, rozświecła, czyni sakramentem życia (por. rozumiane pozytywnie 1 Kor 11, 27n; zob. też J 6, 53n)⁹.

⁷ Np. Teodoret (w duchu swej epoki) tak komentuje Flp 2, 11: „Tymi słowy... Apostoł pokonał wszelką herezję tych, którzy bluźnią przeciw bóstwu Jednorodzonego, którzy przeczą, że jest On człowiekiem” (cyt. za: *La Bibbia commentata dai Padri. Nuovo Testamento*, vol. 8. *Galati, Efesini, Filippesi*, a cura di M. J. Edwards. Edizione italiana a cura di C. Dell’Osso. Introduzione generale di A. Di Berardino, Roma 2005, s. 279). Szerzej na ten temat zob. np. P. Dacquino, *Le lettere della cattività. Ai Filippesi – A Filemone – Ai Colossesi – Agli Efesini*, w: *Il messaggio della salvezza. Corso completo di studi biblici. Scritti Apostolici*, a cura di: G. Ghiberti etc., Torino 1969, s. 660n.

⁸ W katechezie z 29 V 1991 r. (w ramach cyklu: „Duch Święty w życiu wewnętrznym człowieka”) sługa Boży Jan Paweł II powiedział: „[pokój] jest owocem odkupieńczej ofiary złożonej na krzyżu i ostatecznie spełnionej [podkreślenie moje, WM], gdy Chrystus został otoczony chwałą” (cyt. za programem komputerowym: *Nauczanie Kościoła Katolickiego*. Wersja 1.0, Wydawnictwo M, Kraków 2003). Zob. też Jan Paweł II, Homilia podczas Mszy św. Wieczery Pańskiej w Wielki Czwartek *Początek Nowego Przymierza*, „L’Osservatore Romano”, 3–4 (1988), s. 8.

⁹ Jak wprost wskazują I i II modlitwa eucharystyczna o tajemnicy pojednania, Eucharystia jest *pamiętką* także zmartwychwstania: „Obchodząc pamiętkę śmierci i zmartwychwstania Twojego Syna” (I modlitwa o tajemnicy pojednania, cyt. za: *Mszal z czytaniem*, Katowice 1986, s. 1516). *Lex orandi – lex credendi*.

Gospodarzem każdej Eucharystii jest Ten, którego św. Paweł nazywa Panem. To z Jego woli, obecności i suwerennego działania wynika skuteczność Eucharystii jako sakramentu, także jako sakramentu zbawczych rzeczy ostatecznych¹⁰. Właśnie On przekazał Eucharystię swoim uczniom. *Czyńcie to na moją pamiątkę* (11, 24). *Czyńcie to, ile razy pić będziecie, na moją pamiątkę* (11, 25). O sobie samym Apostoł pisze: *Ja bowiem otrzymałem od Pana to, co wam przekazałem, że Pan Jezus...* (11, 23). Występowanie w imieniu Pana, przekazywanie Jego przesłania i tym samym umożliwienie potrzebującym zbawienia właśnie przyjęcia zbawienia od Chrystusa należy do istoty posługi apostołskiej. Greckie ἀπόστολος znaczy przecież „posłany”. To wszystko, co św. Paweł pisze w Pierwszym Liście do Koryntian, wszystko, co robi, czyni jako „apostół Jezusa Chrystusa powołany z postanowienia Boga” (por. 1 Kor 1, 1). Dalej przekazuje z Jego mandatu, w pewnym sensie uobecniając Go¹¹. Cała posługa apostołska, życie Kościoła, czyli i Eucharystia wpisują się w tę ekonomię. Eucharystia, a dokładniej mówiąc sam zmartwychwstały, miłujący ludzi, boski Pan, razem z Ojcem i Duchem Świętym, przez swą Eucharystię łączy swe misterium paschalne z dopełnieniem dzieła stworzenia – zbawienia w swej paruzji i tym samym ustawicznie udziela swej skutecznej łaski w doczesnym teraz (zob. np. 1 Kor 12, 3-6)¹². To oznacza, że Eucharystia jest narzędziem Bożym, dzięki któremu czas i przestrzeń między tymi dwoma kluczowymi wydarzeniami są czasem i przestrzenią zbawienia¹³. *Ilekoć bowiem spożywacie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pańską głosicie, aż [Pan] przyjdzie* (11, 26)¹⁴.

¹⁰ Por. F.-X. Durrwell, *L'Eucharistie. Présence du Christ*, Paris 1971, s. 40: „Wiara Kościoła odgrywa określoną rolę w celebracji Eucharystii; wg J 6, posiada ona suwerenne znaczenie. Jednak ta rola nie polega na sprawianiu, że z nieba zstępuje Chleb życia, lecz że się Go przyjmuje i spożywa”.

¹¹ Rabbinizm tego okresu jest przekonany o pewnej *tożsamości* między posyłającym i posłanym. Zob. G. Bornkamm, πρέσβυς etc., *Theological Dictionary of the New Testament*, t. VI, s. 682 (Autor podejmuje to zagadnienie na przykładzie tak znamiennego dla duchowości, tożsamości chrześcijanina 2 Kor 5, 20).

¹² 11, 23-26 i 12, 3-6 tworzą dla siebie bliski kontekst; oba te teksty dotyczą też m.in. modlitwy.

¹³ Por. J. Kudasiewicz, „*Ku wolności wyswobodził nas Chrystus*” (*Ga 5, 1*). *Biblijna teologia i duchowość Eucharystii*, w: „Przegląd Pastoralno-Homiletyczny”, 1 (1997), s. 40: „Eucharystia ma wymiar eschatologiczny; jest ona zapowiedzią i antycypacją paruzji, a równocześnie przygotowuje chrześcijan na to wydarzenie. W pierwszych wiekach chrześcijaństwa panowało przekonanie, że Pan przyjdzie po raz wtóry w czasie uroczystej Eucharystii paschalnej. Odnowiona liturgia Eucharystii bardzo głęboko przeniknięta jest myślą eschatologiczną”.

¹⁴ W tym wypadku głoszenie śmierci Pana można rozumieć także jako wyjaśnienie wspólnocie niesemickiej właściwego znaczenie Eucharystii jako *pamiątki*:

2. Pan i Jego komunია z Ojcem i Duchem Świętym

Eucharystia to działanie Chrystusa. Według 11, 26 przez Eucharystię chrześcijanie mają do czynienia z misterium paschalnym Zmartwychwstałego: *Ilekoć bowiem spożywacie ten chleb albo pićcie kielich, śmierć Pana głosicie*. Uczestniczą w niej, by w ten sposób mieć udział w Jego życiu: tym, które jest boskie, tym, które począwszy od zmartwychwstania w całej pełni staje się (także na rzecz potrzebujących zbawienia) Jego udziałem jako człowieka (zob. 10, 16n). Jak życie, także śmierć – i śmierć Chrystusa też jest taką – zarazem jawi się jako przychodząca *spoza* danej osoby i jako *jej* działanie jak najbardziej osobiste¹⁵. Oznacza to, że i ona w zupełności podlega Bogu. Zarazem, kiedy człowiek umiera, to jest on autentycznym podmiotem¹⁶. *Ja bowiem otrzymałem od Pana to, co wam przekazałem, że Pan Jezus tej nocy, kiedy został wydany...* (11, 23). Eucharystia to misterium jednoczenia, komunii także w tym znaczeniu, że ku jednemu celowi (którym jest udzielenie pełni życia) zbiegają się różne działania: Chrystusa, Apostoła, Kościoła... Stwierdzenie [Pan] *został wydany* (11, 23) wskazuje na udział w tym misterium także tych, którzy w sposób zasadniczy przyczynili się do śmierci Chrystusa; ta zaś przecież przynosi światu ratunek, odkupienie, pełnię życia (np. 1, 13n). Taka ekonomia zbawienia, taki rodzaj uczestniczenia w dziele odkupienia nie może nie wprawiać w zdumienie, nie może nie zmuszać do stawiania dalszych pytań¹⁷. Tym bardziej, że św. Paweł wskazuje nawet na Ojca, który przecież nigdy nie przestał miłować swego Syna (np. Kol 1, 13). Według np. Rz 8, 29 taki *dar* z Syna jest Bożym *narzędziem*, przez które ludzie otrzymują udział właśnie w życiu, w statusie samego umiłowanego Syna (por. Rz 8, 16n). *On, który nawet własnego Syna nie oszczędził, ale Go za nas wszystkich wydał, jakże miałby wraz z Nim i wszystkiego nam nie darować?* (Rz 8, 32; zob. też np. Rz 4, 25)¹⁸. „...wraz z Nim...”: zarazem mamy do czynienia

---

„Uczynicie obecnym w głoszeniu słowa i sprawowaniu misterium zbawcze wydarzenie śmierci Pana” (M. Thurian, cyt. za J. Castellano, *Eucaristia*, w: *Dizionario enciclopedico di spiritualità*, vol. 2, a cura di E. Ancilli etc., Roma 1992, s. 958).

¹⁵ Zob. K. Rahner, *Sur l'Eucharistie*, Paris 1966, s. 16, przyp. 1.

¹⁶ Zob. F.-X. Durrwell, *Le Christ, l'homme et la mort*, Paris – Montréal 1991, s. 11n.

¹⁷ K. Rahner, *Sur l'Eucharistie*, Paris 1966, s. 19, przedstawiając okoliczności (i przyczyny) śmierci Chrystusa, m.in. wylicza: „duchowe zamroczenie Jego uczniów, ich brak wiary, (...) zdradę, odrzucenie przez swój lud, brutalną i zabójczą głupotę świata politycznego”.

¹⁸ Apostoł nie jest i pod tym względem odosobniony, o czym świadczy np. J 3, 1n. Być może stajemy tu wobec najtrudniejszego i najbardziej niezrozumiałego dla (współ-

z suwerenną wolą i działaniem Chrystusa (por. np. Ga 2, 20), wolą zgodną z wolą Ojca. W jednym i w drugim wypadku chodzi o zbawczą miłość bezinteresowną względem także potrzebujących zbawienia (np. Rz 8, 32-39).

Słowa „został wydany” warto przemyśleć w kluczu tzw. przyczynowości receptywnej. Pozwala ona pokonać niejedno ograniczenie, jeśli chodzi np. o ciągle grożące człowiekowi zbyt uszczuplone rozumienie istoty Bożego daru zbawienia, np. jako włączania w to, czego dokonać może tylko Bóg (zob. m.in. 1 Kor 15, 9n; Ef 2, 5n). W jednej ze swoich prac F.-X. Durrwell pisze o przyczynowości receptywnej (fr. *causalité réceptive*), która „będąc mało znaną w teologii, jest przecież jednak bardzo ważna”¹⁹:

Kiedy Pismo św. mówi „być posłusznym”, to słowa te znaczą „razem odczuwać”, „przystać”, „przyjąć”. (...) W każdym obdarowaniu przyjąć dar to stać się taką przyczyną, bez której obdarowanie darem nie ma miejsca. W każdym spełnionym miłością związku przyjąć miłość to uwolnić miłość w sercu drugiego, pozwolić jej wytrysnąć. (...) Zdając się zupełnie na Ojca, Jezus pozwala, powoduje wskrzeszające działanie, wytryśnięcie w sobie Ducha Ojca. Tak oto na sposób synowski uczestniczy On w swoim własnym zrodzeniu w pełni Ducha. Nieskończenie akceptując, jest On w sposób suwerenny aktywny²⁰.

Jeżeli tak, to przesłanie z 11, 23-26 wypada rozumieć także w następującym znaczeniu. Eucharystia jest też misterium Ojca, zbawczym działaniem Ojca i spotkaniem z Nim²¹.

---

czesnego) człowieka aspektu misterium Boga, który przecież ustawicznie z miłości swoim stworzeniom daje życie, chroni je, rozwija, (jeśli trzeba) przywraca, prowadzi ku pełni. „Cierpienie naprawdę wygląda na jakiś «podpis» Boga. Jest to podpis nieczytelny – rozum nie może go odcyfrować – podpis nie do zatarcia, ponieważ Chrystus zachowuje jego stygmaty nawet w swojej chwale. Podpis ten poświęca stworzenie Bogu, jest on znakiem boskiego synostwa. (...) Cierpienie, które jest absurdalne dla rozumu i jego dociekań, objawia się jako pełne sensu w Jezusie, którego Bóg prowadzi właśnie poprzez cierpienie do pełni życia synowskiego. Cierpienie okazało się bogate w sens dla wielu ludzi, dla których było ono miejscem spotkania z Bogiem. (...) Wydaje się, że Boży zamysł ustanowił misterium cierpienia w służbie synowskich narodzin, przemiany w Boga” (F.-X. Durrwell, *Ojciec. Bóg w swoim misterium*, Kielce 2000, s. 211).

¹⁹ F.-X. Durrwell, *Jésus Fils de Dieu dans l'Esprit Saint*, Paris 1997, s. 128. Zob. też W. Misztal, *Odnowienie i udzielenie pełni życia w Świętym Duchu Ojca i Chrystusa. Studium na podstawie listów św. Pawła Apostoła*, Kraków 2002, s. 92n.

²⁰ F.-X. Durrwell, *Jésus Fils de Dieu...*, dz. cyt., s. 128.

²¹ Wieczerza Pańska jest częścią (oczywiście należącą do samej istoty) dzieła stworzenia – zbawienia. W takim razie udział Ojca w Eucharystii to także Jej wielorakie przygotowanie (za 1 Kor 8, 6 trzeba byłoby wskazać już na pierwsze udzielenie życia stworzeniom w akcie stwórczym; Ef 1, 4n prowadzi nawet jeszcze dalej), które można

Już pobieżny kontakt z konkordancją powinien zastanowić, jak dużo uwagi w Pierwszym Liście do Koryntian św. Paweł poświęca także Duchowi Świętemu i Jego wkładowi w dzieło zbawienia. Zarazem to ostatnie jednoznacznie przedstawia jako trynitarnie (np. 6, 11; 12, 4-6). Tymczasem w prze-myśleniach eucharystycznych z 11, 23-26 Duch jest, a przynajmniej wydaje się być wielkim nieobecny²². Jednakże czy przesłanie z 11, 23-26 będziemy w stanie właściwie zrozumieć bez uwzględnienia kontekstu, a zwłaszcza innych Pawłowych wypowiedzi na temat Eucharystii oraz (znanych mu) zgromadzeń modlitewnych? Jak stwierdza J. Kudasiewicz, 1 Kor 10, 3-4 należy interpretować eucharystycznie, w znaczeniu podjęcia starotestamentalnej zapowiedzi co do skuteczności eucharystycznego działania Chrystusa.

Św. Paweł patrzy na Eucharystię w perspektywie historiozbawczej. (...) Chrystus preegzystujący karmił stary lud Boży wędrujący do Ziemi Obiecanej, ten sam Chrystus karmi nowego Izraela – Kościół. (...) Święty Paweł zatem wyciągając wnioski praktyczne z typologii manna – Eucharystia, bardzo wyraźnie wskazuje na ofiarńczy charakter uczytu eucharystycznej²³.

Oto 10, 3-4: *wszyscy też spożywali ten sam pokarm duchowy (πνευματικὸν) i pili ten sam duchowy (πνευματικὸν) napój. Pili zaś z towarzyszącej im duchowej (πνευματικῆς) skały, a ta skała – to był Chrystus*. Czy określenie *duchowy* z 10, 3-4 nie wskazuje na obecność i działanie Ducha Świętego, również na skutki Jego eucharystycznego zaangażowania się? Zważywszy, w jaki sposób św. Paweł korzysta w Pierwszym Liście do Koryntian (oraz w innych listach) z przymiotnika πνευματικός, nasuwa się wniosek, iż należy udzielić pozytywnej odpowiedzi²⁴.

O Duchu Świętym Apostoł pisze bardzo dużo bezpośrednio po 11, 23-26, (tzn. poczynając od 12, 1). 12, 1n dotyczy modlitwy wspólnotowej. Możliwe, że chodzi (między innymi) o zgromadzenia, podczas których celebrowano Eucharystię. W 12, 1n Apostoł dobitnie podkreśla obecność i działanie Ducha

---

przedstawić np. odwołując się do następującej wypowiedzi Orygenes: „Jezus zawsze bierze chleb od Ojca” (cyt. za: Orygenes, *Duch i ogień*, wybór tekstów i wprowadzenie H. U. von Balthasar. Przekład na język polski i redakcja S. Kalinowski, Kraków – Warszawa 1995, s. 301, nr 848).

²² Wg B. Sesboüé (*La personalità dello Spirito Santo nella testimonianza biblica, nella teologia trinitaria recente e nell'esperienza storica della Chiesa e degli uomini*, w: *La personalità dello Spirito Santo*. In dialogo con B. Sesboüé, a cura di S. Tanzarella, Ciniello Balsamo 1998, s. 28), w Nowym Testamencie teksty, gdzie jest mowa zarazem o Ojcu i o Chrystusie, należy interpretować także w znaczeniu, że chodzi tam o Ducha Świętego.

²³ J. Kudasiewicz, „*Ku wolności...*”, art. cyt., s. 38n.

²⁴ Szerzej na ten temat zob. np. B. J. Hilberath, *Pneumatologia*, edizione italiana a cura di G. Canobbio, Brescia 1996, s. 76n.

Świętego. Np. 12, 3 można rozumieć, że nie byłoby wiary w Chrystusa i modlitewnego spotkania z paschalnym Panem (notabene tytuł ten znamienne często Apostoła łączy z Eucharystią nieco wcześniej, bo w 11, 23-26) bez Ducha Świętego. Jest też oczywiste, że według św. Pawła całe życie chrześcijańskie, również udział w misterium paschalnym, zbawienie są możliwe także dzięki Duchowi Świętemu (że bez Niego ich nie ma), oczywiście we współdziałaniu z Ojcem i z Chrystusem (np. 1 Kor 2, 10n; 6, 9-11.17.19; 12, 1-14)²⁵.

3. Wieczerza Pańska: Kościół jako uczestnik Chrystusowego misterium paschalnego

Chrześcijanie uczestniczą w Wieczerzy Pańskiej. Dotyczy to także apostoła Pawła i jego wspólnoty z Koryntu: są oni nawet pod tym względem pewnym praradygmatem. Ten udział jako odpowiedź – mimo absolutnej dysproporcji względem wkładu Bożego – bynajmniej nie jest ubogi. Ważnym jest także, iż mamy tu do czynienia z pewnymi zbieżnościami z rolą Chrystusa. Również Jego wyznawcy przyjmują, także oni aktywnie działają (por. 11, 1).

Apostoł Paweł to człowiek, któremu Chrystus powierzył misję głoszenia Ewangelii (np. 1 Kor 1, 17). Zawierzył mu Eucharystię, troskę, by była celebrowana i to godnie, tak by udział w niej przynosił ludziom zbawienie (1 Kor 11, 23n). Zadośćczynienie tej misji to przygotowywanie na przyjęcie pełni zbawienia: innych i siebie samego, gdy Pan przyjdzie (1 Kor 11, 26). Przygotowywanie do paruzji i przygotowanie do Eucharystii stanowią jedno. Istotę tego daru Bożego i ludzkiego wysiłku można ukazać następująco.

Wieczerza Pańska to dla ludzi sakrament komunii: z Bogiem oraz pomiędzy samymi przyjmującymi zbawienie²⁶. Także w ten sposób Eucharystia stanowi część również życia ludzkiego. W prawidłowo przeżywanym chrześcijaństwie (czyli tym, które Apostoła przedstawia i rozwija przez swe listy także dzisiaj) nie ma żadnego konfliktu **łaska Boża – aktywność ludzka**. One stanowią harmonijne jedno. Analizując związki między celebrowaniem Eucharystii i życiem chrześcijan, U. Vanni zauważa:

---

²⁵ Co do udziału Ducha Świętego w misterium paschalnym wg innych tekstów nowotestamentalnych, to warto przynajmniej odwołać się do Hbr (9, 14) i J 6, 53-64 (J 6 to bardzo ważny tekst eucharystyczny).

²⁶ To, że do jej sprawowania zawsze używa się chleba i wina bywa rozumiane np. w znaczeniu, iż chodzi o ofiarę „z pierwocin stworzeń samego Boga” (M. Thurian, *O Eucharystii i modlitwie*, Kraków 1987, s. 36). W takim razie już w tym znaczeniu Eucharystia pozostaje w zbawczym związku nie tylko z ludźmi, ale także innymi stworzeniami ziemskimi (por. tamże, s. 36n). Motyw ten znamienne zaznacza się w IV modlitwie eucharystycznej.

...ruch wahadłowy, który od Chrystusa przemieszcza się ku człowiekowi i od człowieka powraca do Chrystusa, dąży do uproszczenia, niemal zacieśnienia, przy jednoczesnym jednak pogłębieniu jego treści. (...) Zauważamy ruch, który wychodzi od „ciała”, od Ciała Eucharystycznego Chrystusa, i wywiera nacisk na wspólnotę, aby uczynić ją bardziej zjednoczoną i skuteczną: „Ponieważ jeden jest chleb, przeto my, liczni, tworzymy jedno Ciało. Wszyscy bowiem bierzemy z tego samego chleba” (1 Kor 10, 17)²⁷.

Zasadniczy związek między Eucharystią i życiem chrześcijan oznacza również przyjmowanie przez nich, poprzez udział w Eucharystii, pomocy, by kształtować swe życie, oraz ich własny wysiłek (także w znaczeniu pomocy udzielanej innym), by przez sposób życia nie odcinać się od Wieczery Pańskiej, by (coraz pełniej) czerpać z niej życie. Chodzi o otwarcie się w miłości na Boga i na innych²⁸.

Warunkiem (i celem) sprawowania Wieczery Pańskiej nie jest np. mechaniczne itp. zniwelowanie wszelkich różnic między członkami wspólnoty. Jednak różnice (np. majątkowe; to one w dużej mierze prowokują sytuację, wobec której Apostoł czuje się zobowiązany zareagować w obronie Eucharystii, a więc i w obronie dzieła zbawienia, na rzecz wszystkich stron wzmiankowanych w 1 Kor 11, 17-34) nie mogą wpływać destruktywnie na życie Kościoła (i tym samym na życie poszczególnych ludzi), w tym także na celebrowanie Eucharystii²⁹. Eucharystia to misterium wspólnoty (np. 1 Kor 10, 16). Jest to zasadnicze także dla Pawłowego spojrzenia na Kościół³⁰. Komunia z Chrystusem rodzi czy pogłębia komunie z Bogiem i z Kościołem (oraz z innymi potrzebującymi – przyjmującymi dar zbawienia)³¹. Chodzi jednak o takie

²⁷ U. Vanni, *Duchowość Pawła*, w: R. Fabris etc., *Historia duchowości*, t. II: *Duchowość Nowego Testamentu*, Kraków 2003, s. 178.

²⁸ U. Vanni, *Duchowość Pawła...*, art. cyt., s. 178, wyjaśnia: „Osłabienie wspólnoty korynckiej jest wynikiem jej niezdolności otwarcia się”.

²⁹ Zob. S. Légasse, *Paul apôtre. Essai de biographie critique*, deuxième édition revue, Paris 2000, 140.

³⁰ Komentując odnoszące się do Eucharystii 10, 3n; 10, 16n; 11, 17n, J. Lambrecht stwierdza: „W każdym z tych tekstów Paweł podkreśla, że wspólnota, uczestnictwo (*koinonia*, 10, 16) są nie do pogodzenia z czynieniem zła, ponieważ oznaczałoby to bałwochwalstwo lub lekceważenie ubogich chrześcijan. Życie sakramentalne wymaga odpowiedzialnej postawy religijnej i etycznej” (*Pierwszy list do Koryntian*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*. Redaktor naukowy wydania oryginalnego W. R. Farmer. Współredaktorzy: S. McEvenue etc. Redaktor naukowy wydania polskiego W. Chrostowski. Współredaktorzy: T. Mieszkowski etc., Warszawa 2000, s. 1476).

³¹ Por. L. De Lorenzi, *La vita spirituale di S. Paolo*, w: *Storia della spiritualità*, vol. 2. *La spiritualità del Nuovo Testamento*, a cura di G. Barbaglio, Bologna 1988, s. 127n.

życie, gdzie człowiek nie jest zdany tylko na siebie samego (por. np. 10, 3n)³². Dzięki pomocy Bożej chrześcijanin jest w stanie wywiązać się z następującego, należącego do istoty jego duchowości zadania (por. 15, 10). To nie negatywne zjawiska obecne w świecie mają kształtować chrześcijanina i jego Kościół. Ma być odwrotnie (por. 5, 6n).

Według 11, 17-34 bogaci chrześcijanie zapraszając uboższych chrześcijan do swego domu – a był to wtedy chyba jedyny sposób, by sprawować razem Wieczерę Pańską (czyli takie zaproszenie, taki punkt wyjścia jest czymś pozytywnym) – mogli tak czy inaczej podkreślać różnice i podziały społeczne. Przenosili do Kościoła praktyki świata „zewnątrznego”, tzn. takiego, który jeszcze nie został odnowiony, dopełniony przez Chrystusa w ekonomii Nowego Przymierza (por. 11, 25). W konsekwencji sprawowanie i uczestnictwo w Eucharystii – mimo początkowych dobrych intencji – zostaje skażone grzechem przeciw biedniejszym od siebie siostram i braciom. Kolejne ogniwo w tym łańcuchu, gdzie zło podważa dobro, wiązało się prawdopodobnie z następującą reakcją: kiedy bogaci podchodzili do siebie zbyt pobłażliwie, biedni im zazdrościli i czuli się gorszymi (por. 12, 15)³³. W ostatecznym rozrachunku grzech przeciw braciom i siostram okazuje się grzechem przeciw Chrystusowi i szkodzi samym grzeszącym (11, 29). Logika grzechu (w danym przypadku grzechu egoizmu) pozostaje w sprzeczności z „za was” Chrystusa, z Jego miłością bezinteresowną do wszystkich, którą obdarowuje On w Eucharystii (por. 11, 24)³⁴. 11, 17-34 to również w tym znaczeniu katecheza o uczestnictwie w Wieczерze Pańskiej, o warunkach, jakie chrześcijanin i cały Kościół (coraz bardziej) ma spełniać.

4. Chrześcijańska Eucharystia „dla świata”: Ofiara i Nowe Przymierze

Chrześcijańska Eucharystia jest także „dla świata”. To, co się dzieje „na zewnątrz” celebracji eucharystycznej, nie jest obojętne dla uczestnictwa w Eucharystii. Jednak podstawowe, decydujące oddziaływanie i to o charakterze

---

³² Można tu mówić o pewnej zasadzie, którą dobrze oddaje W. Hryniewicz: „Miłosierdzie Boga sprawia, że upadek nie staje się sytuacją ostateczną” (*Nadzieja uczy inaczej. Medytacje eschatologiczne*, Warszawa 2003, s. 202).

³³ I. H. Marshall, *Lord's Supper*, w: *Dictionary of Paul and His Letters*, ed. G. F. Hawthorne etc., Downers Grove – Leicester 1993, s. 570.

³⁴ Więcej na ten temat zob. H. Witczyk, *Pascha Jezusa odpowiedzią Boga na grzech świata. Eschatologiczna Ofiara ekspiacji i Nowego Przymierza*, Lublin 2003, s. 269n.

zbawczym ma iść właśnie w przeciwnym kierunku³⁵. Na uzasadnienie dla tak optymistycznego wniosku wskazuje Chrystus i Jego „za was” z 11, 24. Nie chodzi tu jedynie np. o uczestników pierwszej Wieczery Pańskiej czy Eucharystii sprawowanych w Koryncie. Jeden z egzegetów w nawiązaniu do 11, 24-25 następująco definiuje dane tu perspektywy: „Podobnie jak w rytuale paschalnym, forma «wy» odnosi się do wszystkich przyszłych pokoleń”³⁶. Eucharystia jest sakramentem Nowego Przymierza i tym samym nowego stworzenia, odnowienia i udzielenia pełni życia już istniejącym i potrzebującym ratunku (por. 2 Kor 5, 17; Ga 6, 14n).

Skoro Eucharystia obdarza normatywnym wzorem co do relacji międzyludzkich we wspólnocie (a następnie także poza nią) i jest narzędziem, przez które Pan skutecznie uzdalnia do realizacji tego wzoru, to tym samym ma ona kształtować wszystkich. Eucharystia jest sakramentem paschalnym, sakramentem Nowego Przymierza, odnowionego stworzenia, eschatologicznym i paruzji. Przez nią działa skutecznie Chrystus i to działanie trzeba też rozumieć, idąc np. za św. Pawłem, również w kategoriach pomocy czy nawet pewnej już faktycznej obecności eschatologicznego dopełnienia (np. 4, 8n; 15, 12n)³⁷. Także w ten sposób, podejmując taki dar Boży, poszczególni chrześcijanie i cały Kościół wywiązują się z powierzonych im posługi wobec całego świata. Jest to

---

³⁵ Np. IV modlitwa eucharystyczna mocno i śmiało łączy Eucharystię ze zbawieniem nie tylko człowieka. Zob. też W. Misztal, *Eucharystia i udział w misterium odkupienia według encykliki „Ecclesia de Eucharistia” Jana Pawła II (wybrane aspekty)*, „Polonia Sacra”, 13 (2003), s. 218n; J. Ernest, *Znaczenie eucharystycznego ciała dla jedności Kościoła i kosmosu*, „Concilium”, 1–10 (1968), s. 583; D. G. Deffenbaugh, D. L. Dungan, *Biblia i ekologia*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek*, dz. cyt., s. 1765: „Z biblijnego... punktu widzenia zanoszenie modlitw o szczęście, zdrowie i udane życie dopóty wydaje się czymś absurdalnym, dopóki wyrządzamy zło ziemi, będącej niejako przedłużeniem naszych ciał – ziemi, z której zostaliśmy uczynieni i z którą dzielimy nasze istnienie. (...) Dobrą wiadomością związaną z tym odnowionym rozumieniem rodzaju ludzkiego we wspólnocie ze światem jest oczywiście koncepcja, że jak ziemia została skalana przez grzech ludzi, tak również zostanie odkupiona przez ich usprawiedliwienie i uświęcenie w Chrystusie. Taki jest niewątpliwie sens Pawłowego twierdzenia o «wspólnocie błogosławionych»” (następnie Autor przytacza Rz 8, 18-21).

³⁶ C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, red. naukowa wyd. polskiego K. Bardski etc., Warszawa 2000, s. 365, następująco komentuje 1 Kor 11, 26: „Obchody Paschy nakierowane były w przyszłość – na przyszłe odkupienie Izraela – oraz w przeszłość”. Por. J. Gnilka, *Jezus z Nazaretu*, przekład J. Zychowicz, Kraków 2005, s. 381.

³⁷ Więcej na ten temat zob. L. J. Kreitzer, *Eschatology*, w: *Dictionary of Paul and His Letters*, ed. G. F. Hawthorne etc., Downers Grove – Leicester 1993, s. 257.

jedna z racji, dla których otrzymali oni Eucharystię, celebrowają ją, czerpią z niej siły i życie³⁸. To także na tym polega życie chrześcijańskie jako ustawiczne bycie z Bogiem. *Ten kielich jest Nowym Przymierzem we Krwi mojej* (1 Kor 11, 25). Istnieje ścisły związek między Wieczerzą Pańską (tą sprawowaną jeden jedyny raz przez Chrystusa wraz z wybranymi przez Niego uczniami na początku niepowtarzalnych wydarzeń paschalnych i tą Wieczerzą Pańską, jaką następnie, przy czym aspekt chronologiczny nie wyczerpuje zagadnienia, z woli Chrystusa, dzięki Jego zaangażowaniu się celebrowają Jego wyznawcy) oraz Nowym Przymierzem. Stronami są tu: Bóg, a dokładniej ujmując Ojciec, Chrystus i Duch Święty, oraz kościelna wspólnota chrześcijan. To przymierze jest jednak szeroko otwarte także na innych: w myśl Chrystusowego „za was” (1 Kor 11, 24).

* * *

Św. Paweł pisał listy w określonym celu. Są one w służbie misji, której wypełnienia się podjął – misji głoszenia Ewangelii, czyli zbawienia, prowadzenia ludzi ku Bogu. W takim razie Apostoł odpowiada, stara się zaradzić pojawiającym się lub możliwym trudnościom, potrzebom. Zarazem dzieli się tym, co sam już posiada³⁹, tzn. swą duchowością, wytycza dalszą drogę i stara się pomóc w jej przebyciu. Dotyczy to także Eucharystii. 1 Kor 11, 23-26 dostarcza pod tym względem bogatego pokarmu duchowego, karmiącego dwa podstawowe strumienie składające się na życie wewnętrzne człowieka (tzn. kontemplacyjny zachwyty Bogiem i podjęcie daru – zadania aktywnego udziału w Jego dziele). Wskazuje na Chrystusa, Dawcę, Gospodarza, Pana Eucharystii, który jako Zmartwychwstały, dając ustawicznie udział w owocach swej śmierci, swej miłości, w swoim boskim i paschalnym życiu, jednoczy z sobą, z Ojcem i Duchem, jednoczy w Kościół i w posłudze Bożemu dziełu zbawienia świata.

---

³⁸ Por. D. H. Stern, *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu*, przekładu dokonał i komentarzem opatrzył D. H. Stern, Warszawa 2004, s. 672, uwagi do 1 Kor 11, 26: „Podobnie członkowie Wspólnoty Mesjanicznej mają **głosić śmierć Pana** [wyróżnienie D. H. Stern] jako swój Exodus z grzechu i podstawę swojego istnienia. Oba te rodzaje głoszenia nie tylko nawiązują do przeszłego wybawienia, ale i spoglądają w przyszłość ku przyszłemu wybawieniu; dlatego głoszenie to trwa, **aż On przyjdzie** [wyróżnienie D. H. Stern] po raz drugi”.

³⁹ Zob. K. B. McCrudden, *Judgement and Life for the Lord: Occasion and Theology of Romans 14, 1 – 15, 13*, „Biblica”, 86 (2005), fasc. 2, s. 229n; W. Misztal, *Od duchowości do mistagogii i od mistagogii do duchowości*, w: *Mistagogia a duchowość*, red. ks. A. Żądło, Katowice 2004, s. 15n.

Résumé

LE CHRIST, L'ÉGLISE ET LE REPAS DE LA NOUVELLE ALLIANCE

Dans la lettre apostolique *Mane nobiscum Domine* du 7.10.2004, en promulguant l'Année de l'Eucharistie (octobre 2004 – octobre 2005), le serviteur de Dieu Jean Paul II rappelle l'importance fondamentale de la Cène pour la vie des chrétiens, pour leur spiritualité. Toujours la célébration du Repas du Seigneur reste étroitement liée à la Sainte Écriture. Parmi les textes bibliques qui concernent l'Eucharistie l'un des plus important est 1 Co 11, 23-26.

Ce passage offre une grande richesse des données sur la Cène en ce qui concerne ce sacrement comme l'acte du Christ pascal, du Seigneur ressuscité. Le texte du 1 Co 11, 23-26 avec son contexte et d'autres passages eucharistiques invitent à considérer l'Eucharistie aussi comme le *temps* et l'*espace* de la présence et de l'action du Père et du Saint-Esprit, de la rencontre aussi avec Eux. Ce bref passage invite à réfléchir sur la participation active de l'Église et du chrétien au mystère pascal du Sauveur aussi en faveur de tous ces qui ont besoin du salut.

De cette manière on a à sa disposition une *riche nourriture spirituelle* qui aliment les deux courants principaux de la vie intérieure: la contemplation de Dieu dans son mystère et l'effort de collaboration active à l'œuvre de la création – rédemption.

Ks. Wojciech MISZTAL – ur. w 1961 r. w Kielcach, magister teologii (1987 r., WSD, Kielce – WT PAT, Kraków), licencjat teologii w zakresie teologii biblijnej i systematycznej (1991 r., Institut Catholique de Paris, Paryż), doktor teologii duchowości (1995 r., Pontificia Università Gregoriana, Rzym), doktor habilitowany nauk teologicznych w zakresie teologii duchowości (Wydział Teologiczny PAT, Kraków 2003). Aktualnie pracuje jako adiunkt w Katedrze Teologii Duchowości na Wydziale Teologicznym PAT w Krakowie; wykładowca w Świętokrzyskim Instytucie Teologicznym w Kielcach i Akademii Świętokrzyskiej w Kielcach. Publikacje to pozycje książkowe: *Odnowienie i udzielenie pełni życia w Świętym Duchu Ojca i Chrystusa. Studium na podstawie listów św. Pawła Apostoła*, Kraków 2002; *Błogosławieństwo Słowa i Ducha. Krótkie zamyślenia na niedziele i wybrane święta (rok liturgiczny „A”)*, Kielce 2001; *Po Boże błogosławieństwo. Krótkie zamyślenia na niedziele i niektóre święta (rok liturgiczny „B”)*, Kielce 1999; *W Chrystusowym błogosławieństwie. Krótkie zamyślenia na niedziele i wybrane święta (rok liturgiczny „C”)*, Kielce 2000, *Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Tekst polski. Nowe tłumaczenie, Poznań 2002, 511–525 (współautorstwo z ks. bp. Marianem Florczykiem); tłumaczenie: F.-X. Durrwell, *Ojciec. Bóg w swoimi misterium*, Kielce 2000 i artykuły naukowe w: „*Analecta Cracoviensia*”, „*Studia Theologica Varsaviensia*”, „*Polonia Sacra*”.